

Finançant Projectes Inútils

Els deutes del Projecte Castor

Mònica Guiteras

Les infraestructures com a motor de creixement?

El crèdit que prové del sector financer és indispensable i funcional per a un model d'acumulació capitalista que es ressent enormement sense ell. Això últim és en essència el que li ha passat a l'economia mundial des de la crisi de 2007. Si abans l'economia estava inundada de crèdit barat, ara l'accés al crèdit per part de les empreses ha disminuït dràsticament i amb això ha vingut la desacceleració de l'economia, amb la qual es veuen especialment afectades les petites i mitjanes empreses, que no poden accedir a "solucions" com l'emissió de bons o el refinançament dels seus deutes.

La irresponsabilitat de les accions dels bancs i els reguladors a nivell estatal, regional i mundial, que va portar a situacions de fallida, genera desconfiança entre els bancs i per tant congela els mercats financers, ja que els bancs deixen de prestar-se diners entre ells i deixen de prestar a la població (perquè no hi ha incentius per a realitzar préstecs i pel risc que els préstecs no siguin retornats). Aquesta paràlisi dels mercats financers porta als estats i als reguladors a injectar diners als bancs amb urgència en forma de rescats, finançats en última instància pels contribuents, tant als Estats Units com a la Unió Europea (UE). Aquesta situació de rescat ha generat que els bancs s'hagin sotmès a nous controls sobre el capital que han de mantenir en tot moment, basats en els nous reglaments acordats com a part de l'acord de Basilea III, i que estan tenint un impacte important sobre la

capacitat de préstec dels bancs, reduint la liquiditat del mercat i també l'accés al crèdit [1].

Paral·lelament, la renovació de les infraestructures és considerada a Europa com a element fonamental per a l'èxit de qualsevol economia. Actualment des de la UE es destaca la importància de la inversió en infraestructures per assolir els objectius de la UE en matèria de clima i energia definits en el marc "20-20-20" [2] i la transició cap a una economia baixa en carboni per al 2050 [3].

Així doncs, en un moment de crisi econòmica en què les retallades pressupostàries congelen la inversió pública en infraestructures, la UE es planteja actualitzar-les i posar remei a la manca de finançament públic a través de nous mecanismes de finançament que escurcin distàncies entre els inversors privats, les institucions financeres i una UE voluntariosa per a aquesta renovació. En la pràctica: aconseguir inversors privats oferint garanties públiques. No obstant això, projectes que ja han estat objecte d'aquests mecanismes, com el magatzem submarí de gas natural Castor a la costa mediterrània de Vinaròs (Castelló) i Alcanar (Tarragona), ens fan qüestionar diverses coses: que siguin aquestes les infraestructures que la població necessita, que s'estiguin realment perseguint els objectius sobre reducció d'emissions i descarbonització de l'economia, o que es confii en les megainfraestructures com a motor de creixement

La iniciativa de Bons de Projectes

La Iniciativa de Bons de Projectes (Project Bond Initiative) va ser desenvolupada precisament per afrontar els obstacles de finançament [4]. En el seu discurs de 2010 sobre l'"Estat de la Unió", el president de la Comissió Europea, J.M. Barroso, va proposar la Iniciativa com una manera de "explorar noves fonts de finançament per als principals projectes europeus d'infraestructures" proposant la creació dels bons de projectes, conjuntament amb el Banc Europeu d'Inversions (BEI) [5]. L'element principal de la iniciativa és "proporcionar una millora del crèdit parcial per atraure els inversors del mercat de capitals" [6], que d'una altra manera no invertirien en aquest tipus de projectes. Aquest mecanisme permet dividir el deute generat per la inversió del projecte en un tram de deute subordinat i un altre de deute sènior. El deute sènior augmenta l'atractiu del projecte

incrementant la seva qualificació en el mercat de bons [7], ja que en comprar el BEI deute subordinat (menys segur per estar subordinat a l'altre tram de deute, el sènior, que és el que tindrà prioritat en el cobrament en cas d'impagament), s'atrauen inversors institucionals com les companyies d'assegurances i els fons de pensions a comprar el deute sènior (més segur). Normalment, els promotors dels projectes d'infraestructures (normalment Partenariats Públic Privades, PPPs) poden rebre una revaloració substancial del crèdit per part del BEI amb el suport de la Comissió i dels Estats. La part de deute subordinat del projecte pot adoptar la forma de préstec contingent (una línia de crèdit disponible per si es requereix) al llarg de la vida del projecte, o la forma d'un préstec directe del BEI en la fase inicial del projecte, conegut com a Revalorització del Crèdit als Bons de Projectes - PBCE per les seves sigles en anglès-.

El BEI sosté que la PBCE és una "manera innovadora de desbloquejar la inversió en infraestructures i un element clau per ajudar a impulsar el creixement i l'ocupació" [8] i que el mecanisme de finançament de la Iniciativa de Bons de Projectes és la solució i el futur de la renovació de les infraestructures de la UE. La Iniciativa de Bons de Projectes, però, es tradueix en l'ús de fons públics (dels contribuents de la UE) per assumir el risc dels inversors dels mercats de capitals, motivant-los així a invertir en grans projectes d'infraestructures.

En el primer projecte pilot (el Projecte Castor) podem veure que pot funcionar per aconseguir finançament privat, però que quan el projecte es complica és la ciutadania contribuent europea (i espanyola, a nivell estatal) qui finalment assumeix el risc [9]. No obstant això, aquells que proposen l'impuls de les infraestructures sota aquest tipus d'instrument financer, han quedat recentment en entredit, i a la primera de canvi, amb la implementació del projecte Castor. Malgrat els més de 500 terratrèmols a la zona del Projecte Castor, de l'opinió pública en contra [10], i de que la Iniciativa de Bons de Projectes estigui en fase pilot, el BEI no pretén revisar aquest mecanisme de finançament.

En un panorama que recorda els rescats bancaris o la cobertura de l'oligopoli energètic, és el sector

públic qui paga el compte de la incapacitat del mercat per gestionar el risc. Davant les contínues retallades dels pressupostos públics a tota la UE, té sentit que amb els nostres impostos carreguem amb megaoperacions fracassades com el Projecte Castor? o amb d'altres finançats amb bons de projectes, amb els quals es beneficien grans empreses a través de contractes amb clàusules abusives i la utilitat social dels quals és més que discutible?

Els deutes del Projecte Castor

La idea inicial del projecte Castor va començar a gestar-se el 1996 [11] i té actualment com a empresa promotora a ESCAL UGS. Les seves accions estan en mans de l'empresa de Florentino Pérez, ACS (per un 66'7%) -de les quals se'n esperava la venda de la meitat (33'3%) a Enagas quan el projecte s'iniciés la explotació- i de Castor Limited Partnership (per un 33'3%) participada majoritàriament per la canadenc Dundee Energy. El projecte Castor, mediàticament conegut després dels terratrèmols ocasionats a la zona del projecte el passat setembre de 2013, ens porta a preguntar-nos si les grans quantitats de diner públic gastades, en aquest cas a nivell espanyol i europeu, s'han destinat a finançar un model de desenvolupament que beneficia la ciutadania.

- **Projecte innecessari:** La demanda de gas ha disminuït dràsticament des de 2008 (i fins i tot quan encara creixia, ho va fer molt per sota del que s'esperava) [12]. El projecte no sorgeix de la genuïna necessitat de la població, sinó de la mateixa empresa promotora. De fet, fins i tot la Comissió Nacional d'Energia reconeix que les infraestructures d'emmagatzematge de gas han estat potenciades en excés a causa d'una mala predicció i que constitueixen la major part de l'actual dèficit pel que fa al gas [13].
- **Procés il·legítim i antidemocràtic:** L'anomenada "consulta pública", a la qual estava obligada ESCAL UGS, va consistir en la mera presentació de la informació del projecte, disponible per a al·legacions -i només traduïda de l'anglès al castellà després de demanada expressa- durant el curt període de 30 dies [14].
- **Candau energètic:** El Projecte Castor porta a la perpetuació d'un model energètic basat en combustibles fòssils que s'allunya fins i tot de

la pròpia estratègia de la UE "20-20-20", ja que s'estan destinant gran part dels pressupostos a instal·lacions gasistes [15]. L'amortització de Castor, després de la triplicació de la seva inversió ha passat de calcular-se sobre 10 anys a calcular-se sobre 20 [16]. Durant aquest temps, com a mínim, se'ns obliga a consumir gas.

- Cultura del "pelotazo": El projecte respon als interessos dels grans capitals i segueix endavant fins i tot quan els riscos i costos socials i ambientals són evidents i han mostrat la seva gravetat. Els terratrèmols reportats van arribar fins a una intensitat de 4.2 en l'escala de Richter, i la inseguretat de la població continuarà fins la paralització i desmantellament definitiu de les instal·lacions.
- Deutes d'elit: A nivell econòmic el projecte Castor també és extremadament costós. Segons el que va reportar el ministre espanyol d'Indústria, Energia i Turisme, J.M. Soria, el 10 d'octubre de 2013, ESCAL UGS havia gastat 1.273 milions d'euros en la inversió per al projecte (pels que es va necessitar una emissió de bons en què va participar el BEI); més 186 milions per a la injecció de gas matalàs, i 234 milions per a despeses financeres [17]. En definitiva, una suma de 1.693 milions d'euros com a cost total del projecte, el qual havia de costar en un inici 500 milions d'euros; menys d'una tercera part del que finalment ha costat.

Els secrets del projecte

Amb les instal·lacions paralitzades fins al moment de redacció d'aquest text i amb vista a no reprendre la injecció de gas per risc sísmic confirmat pel IGN [18], s'ha especulat sobre la indemnització que l'Estat podria haver de pagar a ESCAL UGS. Aquesta indemnització, segons l'article 14 de la concessió [19], ascendiria al valor residual del projecte (el valor dels actius al final de la seva vida útil) si hi ha dol o negligència per part de ESCAL UGS, o pel valor net comptable (el valor total de la inversió reconeguda), si fos per causa de caducitat o extinció.

Si es pogués demostrar que hi ha hagut negligència per part de l'empresa (per exemple, si es demostra que la valoració de risc sísmic va ser inexistent o insuficient) el govern hauria de pagar-li el valor residual a ESCAL UGS, que és normalment inferior al valor net. Amb tot, però,

sembla que en el cas de Castor es podrien equiparar el valor residual i el valor net comptable, ja que en no haver entrat en funcionament el magatzem (i per tant no haver perdut valor les seves instal·lacions), ambdues quantitats coincidirien.

També s'ha argumentat que si l'Estat desmantellés les instal·lacions prèviament, el valor residual seria zero, i per tant "només" caldria pagar el cost d'aquest desmantellament [20]. Però el futur del projecte actualment és incert. L'auditoria que va encarregar el Govern espanyol de forma urgent a finals de 2013 a l'auditora noruega DNV, i que s'ha filtrat als mitjans [21], dona el vistiplau a 1.461 milions d'euros dels 1.693 que el ministre Soria va reportar a l'octubre (podria tractar-se del cost total menys els interessos financers). Sembla que, sigui com sigui, el govern està buscant la manera de justificar que hi ha hagut negligència per part de l'operador de les infraestructures, ESCAL UGS. No obstant això, ja hem vist que no està gens clar que això eviti als contribuents pagar la factura, i en tot cas, també s'hauria d'aclarir la responsabilitat de l'Estat en haver validat a través de l'Institut Geològic i Miner d'Espanya (IGME) el 27 gener 2007 (amb un informe que actualment és confidencial) els estudis tècnics que va presentar ESCAL UGS al Ministeri d'Indústria.

A finals de 2013, es va anunciar també la contractació per part del Ministeri d'Indústria de tres experts internacionals que analitzarien en profunditat si el projecte està lliure de riscos sísmics [22]. Tot i que ja és públic l'informe de l'IGN que confirma la relació causa-efecte entre la injecció de gas i els terratrèmols, el Govern ha declarat que no prendrà cap decisió fins que disposi d'aquests altres informes. La Plataforma Ciutadana en Defensa de les Terres del Sénia, que s'oposa a aquest projecte, i que ha realitzat accions de denúncia al respecte des de 2007, argumenta que donada la complexitat i durada d'aquest tipus d'estudis, es podria tractar d'una estratègia per endarrerir la presa d'una decisió definitiva, fins i tot passant la responsabilitat al pròxim Govern.

Cal destacar també que a nivell espanyol, en relació amb els impactes de l'activitat, el projecte ha passat per un procés de diverses desenes d'autoritacions des de 1996. Algunes d'elles van

ser concedides pels governs del PP, altres pels del PSOE.

Però, qui es va encarregar dels estudis de risc ambiental previs a les autoritzacions? En el cas del Projecte Castor, l'estudi d'impacte ambiental del que el Govern espanyol i el BEI es van refiar abans de d'aprovar el projecte, no incloïa anàlisi de riscos sísmics. Dels riscos que l'estudi analitza, no es contempla cap impacte com a sever o crític; només alguns moderats, i la majoria compatibles [23]. URS, l'empresa encarregada de l'estudi, ha realitzat anteriorment altres estudis d'impacte ambiental en projectes que posteriorment han generat conflictes ambientals i socials [24]. Fins i tot es pot argumentar que aquest tipus de projectes sovint són controvertits [25]; no és suficient el més mínim dubte sobre els riscos per a no avançar? No hauria d'invertir-se el pes de la càrrega i que es demostrés sistemàtica i obertament que no generaran mal, i que la població afectada segueixi les diferents etapes de decisió i estigui d'acord amb cadascuna d'elles? En aquest projecte no s'ha tingut en compte el principi de precaució dels perills que l'emmagatzematge de gas comporta i, de nou, els riscos ecològics i financers són socialitzats i assumits per l'entorn, convertint el projecte en costosíssim, a nivell econòmic, social i ambiental, des del punt de vista col·lectiu.

Per a més gravetat, hi ha seriosos dubtes sobre si, tant el Govern espanyol com el BEI, ja tenien coneixement dels riscos de fuites de gas i sísmes, que apareixen en estudis anteriors a l'emissió de bons i a la injecció del gas matalàs [26]. Recordem que el BEI va comprar 300 milions d'euros del total dels 1.434 milions d'euros (adquirits per un període de 21,5 anys d'amortització, al 5'7% d'interès) en bons de projectes que es van emetre el juliol de 2013; a més de proporcionar una línia de liquiditat de 200 milions perquè tota la venda fos possible. Així doncs, si va adquirir part dels bons, ho va fer ignorant tots els estudis previs al respecte del projecte?

En resposta a una carta de denúncia a la Comissió Europea i al BEI per part de 14 organitzacions de l'Estat espanyol [27], el BEI va argumentar que "la situació actual que afronta el Projecte Castor no està relacionada amb la manera en què aquest va ser finançat. Així doncs, les circumstàncies no

afecten el suport" que dóna el BEI. No obstant això, la forma en què el projecte va ser finançat sí afecta la situació del projecte ja que, de no haver estat per l'emissió de bons, el projecte podria no haver seguit endavant: d'una banda, el deute a 7 anys que en iniciar el projecte va contraure ESCAL UGS amb 19 bancs internacionals precisament es refinança amb l'emissió de bons (sense la qual hauria estat un deute molt difícil de pagar); d'altra banda, el funcionament del mecanisme que permet aquesta emissió de bons és el que influeix en que els inversors decideixin invertir o no en la compra dels seus bons (ja que es converteixen en bons molt atractius en el mercat per la seva bona qualificació després que el BEI compri part d'ells). Bancs com Caixa Bank, Bankia, el Banc Santander i Banco Popular, van prendre part en aquesta emissió de bons.

Malgrat tot, després dels terratrèmols, el valor dels bons del projecte Castor, emesos amb el beneplàcit i l'estructura de la Iniciativa de Bons de Projectes del BEI, ha caigut considerablement [28]. El BEI no respon davant d'aquests fets argumentant que no pot pronunciar-se sobre el valor dels bons.

Un deute il·legítim?

Així doncs, hi ha seriosos dubtes sobre la qualitat de l'assessorament que el BEI ha rebut per aprovar Castor com un dels projectes de la Iniciativa de Bons de Projectes. L'escenari dels projectes finançats per aquest mecanisme es tradueix en el fet que la instrucció tècnica recau per complet en el govern del país del projecte, i que el BEI no aporta cap tipus d'assessorament extra en termes socials, ambientals o financers. Els Estudis d'Impacte Ambiental que presenten les empreses promotores, són el fràgil pilar sobre el qual es justifiquen el BEI i els estats on aquests projectes s'implementen.

Per a determinar si un deute és il·legítim, cal tenir en compte el comportament dels creditors (BEI) i actors clau en la posada en marxa del projecte, particularment l'Estat espanyol, que han permès i finançat un projecte inútil per a la població sense tenir prou en compte les possibilitats de fracàs ni les conseqüències socials i ambientals. Cal auditar les circumstàncies de contractació i la relació entre les parts, aspecte sobre el qual ja hi ha hagut denúncies per les concessions i autoritzacions a

nivell de l'Estat espanyol que podrien ser considerades com tractes de favor [29].

També s'ha de considerar la situació del deutor, que a través de la clàusula de la concessió ja esmentada passa de ser ESCAL UGS a ser l'Estat espanyol, i els efectes del pagament del deute. Concretament, els costos d'aquest deute il·legítim (si considerem els 1.461 milions d'euros que l'auditora ha validat) equivalen, per exemple, a una sisena part del pressupost per a Sanitat de la Generalitat de Catalunya per al 2014 (8.200 milions d'euros) [30]. Si ho comparem amb el pressupost de Sanitat d'altres comunitats autònomes, el deute de Castor equival a una quarta part del pressupost del País Valencià el 2012, i a la totalitat del d'Extremadura en aquest mateix any [31]. La gravetat és més gran si considerem la modificació de l'article 135 de la Constitució el 2011, que va prioritzar el pagament del deute a qualsevol altra despesa (per exemple la despesa en serveis públics). Així, si el deute de Castor passa a mans de l'Estat, la seva consideració com a deute públic faria el seu pagament prioritari al de qualsevol altra partida, en un moment en què la despesa social és essencial.

De la mateixa manera s'ha de tenir en compte la destinació dels fons, i com ja s'ha exposat anteriorment, es tracta d'un projecte innecessari i d'una aposta per un model energètic impossible, en el que tant el govern espanyol com el BEI han ignorat les necessitats reals de la població. En aquest cas, els interessos privats s'han posat per davant, fent viable un projecte que no ho podria haver estat de cap altra manera, i que fins i tot amb la forta empenta de l'esfera pública, és altament nociu i ha fracassat estrepitosament a ulls l'opinió pública i de la població.

Al nostre entendre, el deute transferit a l'Estat espanyol a causa d'aquest projecte obeeix a interessos diferents als de la població, de manera que constitueix un nou cas de deute il·legítim i no s'hauria de pagar. Així mateix s'hauria d'exigir la reparació del dany causat pels actors que s'han beneficiat d'aquest projecte, segons les seves responsabilitats i guanys.

Agraïments:

Gràcies a en David Llistar per la seva revisió exhaustiva i els seus valuosos consells en l'enfocament i redacció de l'article. Gràcies a la Plataforma Ciutadana en Defensa de les Terres del Sénia, per la seva disponibilitat constant i per la informació aportada.

¹ KPMG (2011) *Basel III: Issues and Complications*, <http://www.kpmg.com/Global/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Documents/basel-III-issues-implications.pdf>

² Concretely for 2020, the objective is to reduce emissions in 20%, to increase energy from renewable resources in 20%, and improve energy efficiency in 20%. See: [http://ec.europa.eu/clima/policies/package/ y](http://ec.europa.eu/clima/policies/package/y) http://europa.eu/legislation_summaries/energy/european_energy_policy/en0024_es.htm

³ UE (2011) *Hoja de ruta hacia una economía hipocarbónica competitiva en 2050*, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0112:FIN:ES:PDF>

⁴ BEI (2012) *Project Bonds Guide*, http://www.eib.org/attachments/documents/project_bonds_guide_en.pdf

⁵ J.M. Barroso (2010) *Discourse "State of the Union"*, http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-10-411_en.htm

⁶ BEI (2012) *The Europe 2020 Project Bond Initiative - Innovative infrastructure financing*, <http://eib.europa.eu/products/project-bonds/index.htm>

⁷ BEI (2012) *Project Bonds Guide*, http://www.eib.org/attachments/documents/project_bonds_guide_en.pdf

⁸ EUROPE PRESS RELEASES (2013) European Investment Bank welcomes first successful use of project bond credit enhancement and provides EUR 500m for Castor energy storage project in Spain, http://europa.eu/rapid/press-release_BEI-13-117_en.htm

9 Re:Common (2013) *Large infrastructure to overcome the crises?*, <http://www.counter-balance.org/counterbalance-eib.org/wp-content/uploads/2013/06/Infrastructure-briefingOK.pdf>

10 There have been motions of censure against Castor Project in the Catalan and Valencian Parliaments. See: <http://www.europapress.es/catalunya/noticia-parlament-pide-cierre-definitivo-castor-si-no-puede-garantizar-fin-seismos-20131121172238.html>

<http://www.publico.es/477056/les-corts-valencianes-del-pp-piden-a-soria-el-cierre-definitivo-de-castor>

11 Industry Minister Josep Piqué gave in 1996 the first hydrocarbon exploration permit of Castor Project. For the prospection of the area an authorisation was mandatory: to investigate presence or absence of hydrocarbon and the characteristics of the deposit. There was only one petition, from of España Canadá Resources (company who passed on the torch to ESCAL UGS). See: Real Decreto 2056/1996

12 Comisión Nacional de Energía (2012) *Measures to ensure economic and financial sustainability of the Gas System*, pages 4-5. http://www.cne.es/cne/doc/publicaciones/20120309_PII_DEFICIT_GAS.pdf

13 Comisión Nacional de Energía (2012) *Measures to ensure economic and financial sustainability of the Gas System*, pages 7-9 and 14. http://www.cne.es/cne/doc/publicaciones/20120309_PII_DEFICIT_GAS.pdf

14 Gobierno de España (2009) *BOE 17989/2009. EIA of Castor Project*, page 94818. <http://www.boe.es/boe/dias/2009/11/11/pdfs/BOE-A-2009-17989.pdf>

15 UE (2009) *European Energy Programme for Recovery*, http://europa.eu/legislation_summaries/energy/european_energy_policy/en0012_en.htm

16 Castor had a guaranteed recovery of the investment made (with payments that the gas system assures) though the gas bills, with a profitability of 7.5% in 10 years. Nevertheless, the amortization period was changed from 10 to 20 years by recommendation of the National Energy Commission.

17 Gobierno de España. Congreso de los Diputados (10th October 2013) *Diario de Sesiones*, page 4. http://www.congreso.es/public_oficiales/L10/CONG/DS/CO/DS_CD-10-CO-435.PDF

18 Instituto Geográfico Nacional (17th December 2013) *Informe sobre la actividad sísmica en el Golfo de Valencia*, http://www.ara.cat/societat/Informe-lactivitat-sismica-magatzem-Castor_ARAFIL20140512_0001.pd

19 Gobierno de España (2008) *Real Decreto 855/2008*, Article 14. <http://www.boe.es/boe/dias/2008/06/05/pdfs/A26051-26052.pdf>

20 Cinco días (18th October 2013) Castor won't receive compensation in case of fraud by the promoter if it is dismantled, http://cincodias.com/cincodias/2013/10/17/empresas/1382029792_805284.html

21 El Economista (20th February 2014) Auditing firm DNV values Castor in 1,461 billion and affirms it is secure, <http://www.eleconomista.es/energia/noticias/5560324/02/14/La-auditora-DNV-valora-el-Castor-en-1461-millones-y-afirma-que-es-seguro.html>

22 El Mundo (23th January 2014) Three international experts will decide Castor's future <http://www.elmundo.es/ciencia/2014/01/26/52e3eb0222601d89018b4576.html>

23 URS (May 2008) *Estudio de Impacto Ambiental. Documento de Síntesis. Almacén Subterráneo de Gas Natural Castor*, page 27 http://www.eib.org/attachments/pipeline/20060184_nts_en.pdf

24 Observatorio de Conflictos Mineros de América Latina (s.f.) URS Corporation S.A. http://basedatos.conflictosmineros.net/ocml_db/?page=empresaa&id=900

25 NIMBY cases ("not in my back yard") are mentioned to argue that population normally opposes to projects that are perceived as dangerous for its potential risks near people's homes.

26 In 2005 Observatori del Ebre/CSIC/URL published a report by Arantza Ugalde that mentioned seismic risks. It is not public and CSIC is not allowed to comment it: http://sociedad.elpais.com/sociedad/2013/10/07/actualidad/1381181311_736995.html

In 2006 UB published a study by Hector Perea Manera regarding the faults in the area and its dangers: <http://diposit.ub.edu/dspace/handle/2445/34907>. The prospect of the bonds issued in Luxemburg in already mentioned the risks (page 27): http://www.castorugs.com/cm4all/iproc.php/files/otra%20informacion/Project%20Castor%20Prospectus_CL%20low%20res.pdf?cdp=a

After the earthquakes, the geologist Miguel de las Doblas also studied the matter for Ecologistas en Acción: <http://www.ecologistasenaccion.org/articulo27345.html>

27 AraInfo (30th October 2013) Ecologist organizations ask the European Commission to answer questions about Castor Project, <http://arainfo.org/2013/10/organizaciones-ecologistas-piden-explicaciones-sobre-el-proyecto-castor-a-la-comision-europea/>

28 Fitch Ratings placed Castor bonds on rating watch negative, and a few days later they fell 98,6%. See: http://www.alacrastore.com/research/fitch-ratings-Fitch-Places-Castor-Gas-Storage-Bonds-on-Rating-Watch-Negative-803779_pr_frame

http://www.elconfidencial.com/mercados/2013-10-15/los-bonos-del-proyecto-castor-cotizan-ya-por-debajo-del-precio-al-que-se-emitieron_41789/

29 A denounce to IGME was presented in November 2013. See: http://ccaa.elpais.com/ccaa/2013/11/12/andalucia/1384260182_369212.html

30 Generalitat de Catalunya (2014) *Pressupostos 2014. Dades bàsiques* http://www15.gencat.net/ecofin_wpres14/pdf/DBA_L_CAT.pdf

31 20 minutos (2012) *Presupuestos en Sanidad por Comunidades Autónomas* <http://www.20minutos.es/graficos/presupuestos-en-sanidad-por-comunidades-autonomas-10/0/>